

MEHRIN

Nelly Polgárová s dcerou Renatou, Brno 30. léta.
Paní Polgárová přežila holocaust na Slovensku pod falešnou identitou jako Zuzana Schlesingerová. Renata se zachránila jako "Wintonovo dítě" v Anglii. Rodinný archiv.

**29.
března
2026**

Třetí ročník konference nabídne pohled na bílá místa vzájemných vztahů, kulturních a náboženských vazeb i různých dějinných událostí, jež po staletí formovaly židovské komunity na obou stranách hranice. Setkání má být nejen příspěvkem k odborné debatě, ale také inspirací pro další přeshraniční výzkum, muzejní i vzdělávací iniciativy propojující Moravu a Slovensko.

Brno

**MUNI, Komenského nám. 2,
zasedací místnost Sira Rogera
Scrutona č. 300**

9.00-9.30 slavnostní zahájení

Zdravice paní Renaty Kopečkové/ MUNI/ Mehrin

9.30 -11.00

Zakládání židovských obcí na Slovensku a v Uhrách emigranty z Moravy:

Nové mesto nad Váhom

Eva Kalousová

Migrácia moravských židov na západné Slovensko v druhej polovici 17. storočia.

Vznik a osudy židovskej komunity na panstve Beckov

Ivan Mrva, Žilinská univerzita v Žilíně, Historický odbor Matice slovenské

Löwenrosen, Emanuel – druhý banskobystriický rabín s koreňmi na Morave

Anna a Richard R. Senčekomci, Občianske združenie Diversitas Culturae

Diskuse

11.00 -12.00

Príbeh Trenčianskej synagógy: Od historického dedičstva k priestoru pre dialóg a porozumenie

Maroš Borský, Židovský kultúrny inštitút, Židovské komunitné múzeum v Bratislave

12.00-13.00 oběd

13.00 -14.30

"Sestry se židovskou hvězdou na čele".

Nová synagoga v Hlohovci a Nová synagoga v Holešově

Jan Machala, Vlastivědný kroužek Holešov

Židovské múzeum v Prešove – korešpondencia s mikulovským múzeom a nielen

Jana Švantnerová

Židovští emigranti ze Slovenska usazení v Prostějově ve 30. letech 20. století

Filip Gregor, Muzeum a galerie Prostějov

Diskuse

14.30 - 16.00

Vyučení v Trenčíne.

Moravští zaměstnanci v židovských podnicích v mezivojnovom Československu

Michaela Jandák Lončíková, Masarykův ústav Akademie věd ČR, spolupracovnice projektu

Local Jewish History of Trenčín

Židia v pohraničnom meste Púchov do roku 1945 a ich súčasné pripomínanie

Pavol Makyna, Ústav pamäti národa, Univerzita Komenského v Bratislave

Nezabudni na mňa: Príbeh rodiny Rosenthalovcov zo Spišskej Novej Vsi

Ružena Kormošová, Spišský dejepisný spolek, Občianske združenie PRO MEMORY

Diskuse

Zakládání židovských obcí na Slovensku a v Uhrách emigranty z Moravy: Nové mesto nad Váhom

Eva Kalousová

Existují důkazy o tom, že v 18. století 36 z 45 židovských domácností v NMnV pocházelo z Uherského Brodu. To je velmi vysoké číslo. Tato migrace současně oslabil obec v Uherském Brodě, jejíž obyvatelé hledali nové příležitosti. Příspěvek vysvětlí historické, politické a společenské souvislosti židovské komunity na Moravě, které vedly k emigraci mnoha osob přes Bílé Karpaty na Slovensko a osvětlí počátky židovské obce v NMnV na základě dostupných historických dokumentů, literatury a vzpomínek tamějších židů. Zajímavostí je, že kontakty mezi obcemi na Moravě (Uherský Brod) a v Uhrách, později v Československu a Slovenském státě vyústily ve spolupráci na začátku 2. světové války. Souvěrci z UB ve spolupráci s pražskými syny sedláků vlastních pole na Kopanicích a s těmi v NMnV zachránili 300–350 židovských uprchlíků v ohrožení života, kteří byli ilegálně převedeni přes Bílé Karpaty, v NMnV si odpočinuli v pronajatém pokoji v hotelu, a pak pokračovali do Palestiny tzv. dunajskou cestou. Zkušenost židů z 18. století a její dopad ve století dvacátém považují za vynikající příklad resilience a strategie přežití a také ukázkou koexistence s majoritní společností a resistencí vůči restriktivním opatřením státu (18. století) a nacistickému režimu (20. století), jež zásadně popírají koncept židů jako "ovcí vedených na porážku".

Migrácia moravských židov na západné Slovensko v druhej polovici 17. storočia.**Vznik a osudy židovskej komunity na panstve Beckov**

Ivan Mrva, Žilinská univerzita v Žiline, Historický odbor Matice slovenské

Po bitke pri Moháči roku 1526 v dôsledku prenasledovania prevažná väčšina židov Uhorsko opustila, keďže boli podozrievaní zo spolupráce s Turkami. V daňových súpisoch z 1. polovice 16. storočia nájdeme len sporadické zmienky o židovskom obyvateľstve. Od polovice 17. storočia začínajú vo väčšej miere opäť prichádzať na územie Uhorska pod kontrolou Habsburgovcov a to aj v dôsledku pogromov za povstania Bohdana Chmelnického a posledného veľkého pogromu vo Viedni roku 1679. V tomto období sa usadili prví židia na beckovskom panstve. Sem ale migrovali moravskí židia, čo potvrdzuje privilegálna listina pre tunajšiu židovskú komunitu. Bola vydaná direktorom beckovského panstva barónom Františkom Pongrácom roku 1689 a je napísaná v českom jazyku, čo je z hľadiska tohto typu dokumentov ojedinelá výnimka. O moravskom pôvode židov na beckovskom panstve svedčia aj priezviská tunajších židov zachytené na dokumentoch zo 17. a 18. storočia. Hlavnými strediskami židov sa stali mestecká Beckov, Nové Mesto nad Váhom a Vrbové, kde sa i dnes nachádza veľa hmotných pamiatok na niekdajšiu ich existenciu. Politický a spoločenský vývoj v Uhorsku do konca existencie monarchie poznamenal aj osudy židov na panstve Beckov.

Löwenrosen, Emanuel – druhý banskobystriický rabín s koreňmi na Morave

Anna a Richard R. Senčekomci, Občianske združenie Diversitas Culturae

Špecifický vývoj židovskej komunity v Banskej Bystrici bol dlhodobo ovplyvnený zákazom usadzovania sa v slobodných kráľovských banských mestách, ktorý bol zrušený až v 60. rokoch 19. storočia. Po získaní občianskych práv nastal rýchly rozvoj náboženského života, príchod rodín najmä z tolerantnej Radvane a následné rozdelenie obce na neologickú a ortodoxnú vetvu. Štúdia, ktorá je súčasťou pripravovanej monografie s pracovným názvom *Židia v Banskej Bystrici a okolí*, sa sústreďuje na život a pôsobenie Emanuela Löwenrosena (Emanuela Lenkeho). Tento významný neologický rabín prišiel do mesta z moravského Uhorského Ostrohu v roke 1896 a stal sa na viac než desať rokov hlavným rabínom mesta. Patrí k najvýznamnejším osobnostiam miestnej židovskej komunity. Autori príspevku zároveň z dostupných zdrojov sledujú aj jeho kariéru pred príchodom do Banskej Bystrice, nakoľko práve toto obdobie malo veľký vplyv na formovanie jeho osobnosti.

Diskuse

11.00 -12.00

Príbeh Trenčianskej synagógy: Od historického dedičstva k priestoru pre dialóg a porozumenie

Maroš Borský, Židovský kultúrny inštitút, Židovské komunitné múzeum v Bratislave

Príspevok mapuje fascinujúci príbeh trenčianskej synagógy, ktorá patrí medzi najvýznamnejšie synagógy na Slovensku. Od svojho dokončenia v roku 1913 podľa návrhu architektov Richarda Scheibnera a Huga Pála predstavovala táto monumentálna stavba symbol modernej židovskej identity a neologického hnutia. Príspevok sleduje turbulentnú históriu budovy v kľúčových etapách: od obdobia prosperity miestnej komunity, cez tragédiu holokaustu a poškodenie počas vojny, až po povojnovú rekonštrukciu v roku 1948. Vtedy sa stala jedným z prvých pamätníkov obetí holokaustu na Slovensku, no neskôr bola skonfiškovaná štátom a využívaná ako sklad či výstavná sieň, čím stratila svoj sakrálny charakter.

Osobitný dôraz sa kladie na novodobú renesanciu pamiatky po jej vrátení židovskej komunite a následnej komplexnej pamiatkovej obnove. Historickým míľnikom sa stal 9. november 2025, kedy bola synagóga slávnostne znovuvysvätená. Po desaťročiach sa jej tak vrátil pôvodný účel ako dom modlitby.

Zároveň však budova presahuje svoj náboženský rozmer. Dnes funguje pod názvom „Synagóga Trenčín – priestor pre dialóg a porozumenie“ a otvára sa širokej verejnosti, ktorej sprístupňuje stálu expozíciu „Židovské kultúrne dedičstvo stredného Považia“. Príspevok reflektuje jej súčasný význam najmä v kontexte roku 2026, kedy sa stáva jedným z kľúčových dejísk a kultúrnych bodov v rámci projektu Európske hlavné mesto kultúry (EHMK) Trenčín 2026, spájajúc tak živé historické dedičstvo s modernou európskou kultúrou.

13.00 -14.30

"Sestry se židovskou hvězdou na čele". Nová synagoga v Hlohovci a Nová synagoga v Holešově

Jan Machala, Městské kulturní středisko Holešov

Nová synagoga v Hlohovci a Nová synagoga v Holešově si byly na první pohled podobné jako dvě sestry. A nebylo divu, když měly společného „otce“ – architekta Jakoba Gartnera. Samostatně stojící budovy synagog patřily v oboru veřejných staveb mezi prvotiny tehdy ještě mladého židovského architekta z Přerova. Podobaly se nejen vnější stavební kompozicí, ale též některými detaily vnitřní výzdoby. Obě byly chloubou svých židovských komunit a dominantou ve svých městech. Obě také postihl smutný osud – demolice. Cílem tohoto příspěvku je připomenout známé okolnosti vzniku a zániku těchto dvou synagog a poukázat na některé okolnosti dosud neobjasněné.

Židovské múzeum v Prešove – korešpondencia s mikulovským múzeom a nielen

Jana Švantnerová, Masarykova univerzita v Brně

Predstavitelia Židovského múzea v Prešove udržiavali od jeho založenia v roku 1928 vzťahy so zástupcami viacerých židovských múzeí a inštitútov. Vzhľadom na špecifickosť odboru pociťovali zakladatelia a pracovníci židovských kultúrnych inštitúcií deficit informácií, a preto udržiavali vzájomné kontakty, hoci aj obmedzené na príležitostné prejavy podpory a záujmu, a reciprocitu obrazového či tlačového materiálu. Predmetom príspevku bude predstavenie zachovanej vzájomnej korešpondencie a materiálov, ktoré svedčia o aktívnych väzbách Prešova na Prahu, Mikulov, Eisenstadt, Budapešť, Lvov, Vroclav či Vilnius.

Židovští emigranti ze Slovenska usazení v Prostějově ve 30. letech 20. století

Filip Gregor, Muzeum a galerie Prostějov

Příspěvek se zabývá problematikou židovských emigrantů ze Slovenska, kteří se v průběhu 30. let 20. století usazovali v Prostějově. Základním zdrojem jsou torzovitě dochované žádosti cizích státních příslušníků o prodloužení pobytu v Prostějově, které mimo jiné obsahují osm žádostí slovenských židovských jednotlivců nebo rodin, kteří v roce 1939 žádali o prodloužení prostějovského pobytu. Pobyt jim však byl zamítnut a jejich kroky směřovaly zpět na Slovensko. Samotné dokumenty opatřené fotografiemi představují cenný, dosud málo využívaný zdroj poznání migračních strategií, sociálních vazeb i každodenní reality židovských emigrantů v místním prostředí. Motivace příchodu slovenských židovských emigrantů do Prostějova nebyly vždy stejné. Významnou roli hrály rodinné a příbuzenské vazby, kdy se tito lidé uchýlovali k již usazeným členům rodiny s cílem nalézt bezpečné zázemí, novou práci nebo ochranu před rostoucími represivními opatřeními ze strany nacistického režimu. Příspěvek se zaměří na konkrétní osoby, strategie přežití i formy integrace slovenských židovských emigrantů v prostějovském prostředí.

Diskuse

14.30 - 16.00

Vyučení v Trenčíne. Moravští zamestnanci v židovských podnikoch v medzivojnovom Československu

Michaela Jandák Lončíková, Masarykův ústav Akademie věd ČR, spolupracovnička projektu Local Jewish History of Trenčín

V medzivojnovom období dosiahla židovská komunita v Trenčíne najväčší demografický rozvoj. Jej členovia predstavovali integrálnu súčasť obyvateľstva a významným spôsobom sa podieľali na hospodárskom živote mesta. Mnohé miestne podniky poskytovali mladým učňom možnosť získať odbornosť a poskytovali pracovné príležitosti nielen pre Trenčanov, ale aj pre ľudí z blízkeho okolia, vrátane susednej Moravy. Ekonomická migrácia medzi týmito dvoma regiónmi bola obojsmerná a bežná, výnimkou nebolo ani sledované obdobie prvej československej republiky, kedy patrili do spoločného štátu. Práca v podniku židovských majiteľov pre mnohých nežidovských zamestnancov znamenala okrem potrebného príjmu aj vzájomný každodenný a prirodzený kontakt. Autentická skúsenosť zároveň umožňovala aj bližšie oboznámenie sa so životom, náboženskými zvykmi a tradíciami židovských rodín, čo bolo často v kontraste so súdobými spoločenskými predsudkami a stereotypmi.

Základným prameňom pre analýzu pracovných skúseností v Trenčíne budú doteraz nepublikované denníkové záznamy Jaroslava Saňáka, ktoré usporiadal a edične upravil Petr Fojtík. Jaroslav Saňák pochádzal z obce Štítná pri meste Valašské Klobouky a do Trenčína prišiel v roku 1925 ako mladý obchodnícky učeň a nádejný študent Obchodnej akadémie. Postupne sa vypracoval na obchodného príručného a do roku 1931 bol zamestnaný u troch židovských zamestnávateľov – Dezidera Weissu, Filipa Rotha a Adolfa Strassmana. Jeho denníkové záznamy sú jedinečným ego dokumentom zachytávajúcim pohľad dospelávajúceho muža na život v medzivojnovom Trenčíne, občasné výlety na Trenčiansky hrad a do okolia, prvé pracovné skúsenosti a obchodnú cestu na Podkarpatskú Rus, hodnotu prvých vlastných zárobkov a v neposlednom rade na jeho židovských zamestnávateľov a ich rodiny. Straňákova osobná reflexia predstavuje mimoriadne zaujímavý zdroj pre tzv. výskum zdola nielen pracovných príležitostí a podmienok v Trenčíne, ale aj dejín každodennosti a židovsko-nežidovských interakcií na slovensko-moravskom pomedzí.

Židia v pohraničnom meste Púchov do roku 1945 a ich súčasné pripomínanie

Pavol Makyna, Ústav pamäti národa, Univerzita Komenského v Bratislave

Príspevok sa bude zaoberať vznikom, životom a pôsobením židovskej komunity v okresnom meste Púchov na hranici s Moravou. Dôraz bude kladený na obdobie 20. storočia, kedy komunita zaznamenala najväčší rozmach, ale i zánik v čase holokaustu. Súčasťou príspevku budú zmienky o spolunažívaní židov s ostatnými konfesiami, hospodársky prínos pre rozvoj regiónu, významné židovské osobnosti regiónu, ale i osoby, ktoré zachraňovali perzekvovaných alebo ktoré sa na perzekúcii podieľali. Príspevok bude založený na najnovších výskumných poznatkoch potom, čo židovská komunita v Púchove zanikla, rovnako aj takmer všetky stavby z historického centra, ktoré boli zničené v 80. rokoch minulého storočia. Medzi také stavby patrí aj synagóga. Pozornosť bude venovaná aj znovu objaveným pamiatkam, ktoré dodnes pripomínajú židovskú komunitu, a aktivitám dobrovoľníkov, snažiacich sa sprostredkovať jej históriu, ako je napr. výstavba pamätníka holokaustu, vytvorenie expozície o židovskej komunite v meste či obnova židovského cintorína.

Nezabudni na mňa: Príbeh rodiny Rosenthalovcov zo Spišskej Novej Vsi

Ružena Kormošová, Spišský dejepisný spolek, Občianske združenie PRO MEMORY

Medzinárodný projekt Stratení susedia – 2. etapa Pocta deťom obetiam holokaustu, našiel ohlas medzi gymnazistami v historicky multikultúrnom regióne Spiša na východe Slovenska. Oddávna tu žili vedľa seba Slováci, Nemci, Maďari, Poliáci a iné národy a národnosti, k najmladším patrili židia, ktorí tu žili od 18. storočia. Spočiatku sa usadzovali na vidieku, pretože nemecký mestský patriciát sa obával ich konkurencie. V kráľovských banských mestách dostali povolenie usadiť sa až v 2. pol. 19. storočia. Tvorili kultúrne, spoločenské i hospodárske hodnoty. Vytvárali komunity, vzťahy s ostatnými obyvateľmi. Vznikom Slovenského štátu sa situácia zmenila. Gymnazisti zo Spišskej Novej Vsi pred 20 rokmi začali pátrať po bývalých židovských žiakoch školy z rokov 1935 až 1940, kedy v dôsledku rasovo-náboženského prenasledovania Slovenského štátu boli násilne vylúčení zo štúdií na stredných a vysokých školách. Zaujímal sa tiež o osudy ich rodín. Výsledkom ich projektu bolo spracovanie 27 príbehov mladých ľudí a ich rodín zo Spišskej Novej Vsi a okolia v dvoch publikáciách s názvom Po stopách pamäti 1 a 2. S cieľom sprístupniť príbehy zrakovo postihnutých čitateľom vytvorili audionahrávky v knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči. Príbeh rodiny Rosenthalovcov zo Spišskej Novej Vsi, manželstvo Aurela a Marty, rod. Löwyovej, ktorá pochádzala z Uherského Hradišťa, je príkladom slovensko-moravského podnikania v oblasti obchodovania. V rodine sa narodili dve dievčatká Vierka a Deniska. Počas prenasledovania sa museli ukrývať v okolitých horách. Aurel bol v roku 1944 deportovaný do Ravensbrücku a Martu ako „špiónku“, obyvateľku príslušnú do Protektorátu Čechy a Morava, zastrelilo gestapo po mučení na spišskonovoveskom letisku. Posledné slová jej staršej dcéry boli „Nezabudni na mňa...“. O dievčatká sa postarala manželka arizátora ich obchodu Štefánia Pellerová, ktorá ich ukryla napriek tomu, že sama mala päť detí. Pani Pellerová bola v roku 2019 ocenená titulom Spravodlivý medzi národmi.

Diskuse